

нікативної компетенції дорослих, включаючи вміння встановлювати й підтримувати контакт з іншими людьми, розуміти та використовувати невербальну комунікацію. [4].

Висновок. Таким чином, можемо відмітити, що логопедична допомога уособлює спеціалізований супровід, підтримку та терапію, яка надається особам із наявними проблемами мовлення, комунікації і пов'язаними з ними функціями. Логопедична допомога може надаватися особам різного віку, однак має свої особливості, які обумовлені не лише віковими закономірностями розвитку, а й наявними мовними порушеннями у останніх. У той же час можна виокремити основні етапи роботи логопеда у ході взаємодії з різними віковими категоріями: діагностичний (визначення наявного порушення мовлення, визначення передумов його розвитку), основний (розробка та впровадження програми корекції порушення мовлення, визначення форм проведення, вправ, тренінгів тощо) та заключний (перевірка, корекція (за потребою) та закріплення отриманого результату).

Перспективу подальшої наукової розвідки вбачаємо у визначенні особливостей надання логопедичної допомоги дорослим за допомогою розробки та впровадження корекційної програми, яка буде відображена у наступних публікаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данілавічюте Е.А. Рання діагностика порушень писемного мовлення. *Дефектологія*. 2004. № 4. С. 11–14.
2. Заплатна С.М. Сучасний підхід до проблеми логопедичного обстеження дітей з недорозвиненням мовлення. *Педагогіка та методика: спеціальні*. Вип. II. Київ: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2002. С. 8–13.
3. Золотоверх В.В. Нариси з історії спеціальної дошкільної педагогіки: монографія. Київ: Науковий світ, 2004. 196 с.
4. Логопедія / М.К. Шеремет, В.В. Тарасун, С.Ю. Конопляста. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.
5. Ткач О.М. Логопедія: формування семантичних полів слів у дітей з системними порушеннями мовлення. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. 239 с.

УДК 376-056.264-053.4:81'234'233'36

Каріна АНИЩЕНКО

здобувач освіти СО Магістр спеціальності

«Спеціальна освіта. Логопедія»

Катерина ЗЕЛІНСЬКА-ЛЮБЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент
СумДПУ імені А.С.Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ

У статті розглядаються особливості розвитку лексико-граматичної сторони мовлення у системі логопедичної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ. Експериментальним шляхом визначено значимість застосування деяких сучасних технологій, їх ефективність та доцільність використання у роботі вчителя-логопеда з корекції порушень мовленнєвого розвитку та формування особистості дитини в цілому.

Ключові слова: загальний недорозвиток мовлення, дошкільний вік, інноваційні технології, корекційно-логопедичний процес, діагностичні засоби, експериментальне дослідження.

The article deals with the peculiarities of the development of lexical and grammatical side of speech in the system of speech therapy work with children of senior preschool age

with general underdevelopment of speech. The significance of the use of some modern technologies, their effectiveness and expediency in the work of a speech therapist in correcting speech development disorders and forming the child's personality as a whole are determined experimentally.

Key words: *generalized underdevelopment of speech, preschool age, innovative technologies, correctional and speech therapy process, diagnostic tools, experimental research.*

Постановка проблеми. Розвиток лексико-граматичної сторони мовлення у дітей надзвичайно важлива проблема. В умовах сьогодення традиційні методики не мають достатньої ефективності корекції порушень мовлення. Застосування різноманітних інноваційних підходів надає можливість зробити освітній та корекційний процес ефективнішим.

Оскільки провідними порушеннями мовлення у дітей із ЗНМ є засвоєння і використання граматики та лексики рідної мови, логопеди та науковці все частіше вдаються до використання у своїй роботі нового інноваційного досвіду. Інноваційні методики допомагають у проведенні діагностики дітей, допомагають виявити окремі труднощі та спрямовувати корекційно-розвиткову роботу на усунення порушень мовлення та профілактику їх виникнення у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою формування зв'язного мовлення у дітей із нормою мовленнєвого розвитку та дітей із ЗНМ займалися такі вчені, як Ю. Бабинський, М. Варій, Л. Виготський, Т. Гордєєва, А. Запорожець, С. Конопляста, Р. Левіна, С. Лупінович, Н. Нікашина, Н. Орланова, М. Скаткін, Л. Стахова, В. Тарасун, Н. Ткач, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін. У своїх

працях вони описують вплив порушеної мовленнєвої діяльності у дітей старшого дошкільного віку на їх побутову та навчальну діяльність, пояснюють вплив на засвоєння в процесі діяльності знаннями, уміннями та навичкам.

Теоретико-методологічні засади цього вивчення інноваційних технологій сформульовані у працях таких авторів як В. Акіменко, Н. Борозінець, Т. Зінкевіч-Євстигнєєва, М. Поваляєва, М. Чистякова, Т. Шеховцова.

Наразі ця проблема набрала більших масштабів у практиці загальної та спеціальної педагогіки, логопедії, психології та неврології і потребує подальшого дослідження.

Мета статті – висвітлити особливості розвитку лексико-граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ шляхом проведення експериментального дослідження.

Виклад основного матеріалу. За статистичними даними дітей, що мають порушення лексико-граматичної сторони мовлення із ЗНМ в Україні щороку зростає, що і зумовило проведення нами експериментального дослідження. Тому організація логопедичної роботи повинна враховувати специфіку мовленнєвого дефекту, а проведення логопедичного обстеження являється важливою частиною корекційної роботи [7].

Дослідження було проведено з метою вивчення лексико-граматичних аспектів мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ та включало в себе наступні етапи:

1 етап – констатувальний. У процесі даного етапу проводилося вивчення лексико-граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

2 етап – формувальний. Етап, пов'язаний із корекційною роботою.

3 етап – контрольний. Відстежувалася динаміка розвитку лексико-граматичної сторони мовлення після проведення формувального етапу дослідження.

Метою цього етапу було виявити особливості розвитку лексико-граматичної складової мовлення у старших дошкільників із ЗНМ III рівня та зробити порівняльний аналіз з рівнями розвитку дітей контрольної групи.

На констатувальному етапі дослідження були визначені наступні завдання: підібрати відповідну методику обстеження; провести обстеження; оцінити словниковий запас та лексико-граматичний розвиток у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. Для діагностування використовувалася методика В. Тарасун, яка містить 11 завдань для обстеження мовлення дітей із ЗНМ.

Ці завдання досягалися за допомогою таких методів, як бесіда, спостереження, навчальний експеримент, вивчення документації та анамнезу.

Експериментальна робота проводилася на базі Конотопського ДЗО №4 «Сонечко», який працює за освітньою програмою «Дитина».

В проведенні дослідно-експериментальної роботи брали участь 12 старших дошкільників віком від 5 до 6 років – 7 дівчаток та 5 хлопчиків із ЗНМ III рівня. В процесі формувального етапу дослідження діти, які брали участь у констатуючому дослідженні, були поділені на дві підгрупи. До складу експериментальної групи увійшли шестеро дітей, до контрольної групи також шестеро дітей.

Схема проведення експериментального дослідження вибудову-

валася у процесі добору методик для оцінки лексико-граматичної складової мовлення у дітей із ЗНМ старшого дошкільного віку. Добір діагностичних засобів відбувався з урахуванням теми емпіричного дослідження, валідності та надійності методики, а також її придатності для дослідницької групи.

Для дослідження фонетичної сторони мовлення використовувалися предметні картинки, що містили звук у різному положенні (наприклад, на початку, у середині, наприкінці слова) та мовленнєвий матеріал (словосполучення, речення та тексти, що містять різні звуки) [1].

Для дослідження лексико-граматичної будови мовлення застосовувалися предметні картинки із зображенням процесів і різної кількості предметів.

Матеріалом для дослідження зв'язного мовлення виступили сюжетні картинки або серії сюжетних картинок для дітей старшого дошкільного віку.

При виникненні труднощів під час виконання завдань, залежно від конкретного діагностичного стану, використовувалися такі види допомоги: фокусування уваги дитини; заохочення мовленнєвої активності за допомогою натяків, підказок та навідних запитань; повторення інструкцій та надання додаткового наочного та дидактичного матеріалу [3].

Результати виконання проб дітьми старшого дошкільного віку фіксувалися в протоколах обстеження, оцінка результатів проводилася у рамках бальної шкали, поданої нижче. Кожне завдання оцінювалося окремо, після чого було розраховано середній бал всіх виконаних завдань для кожного досліджуваного та середній бал виконання кожного завдання

всіма учасниками дослідження. Бальна шкала враховує чіткість і правильність виконання, характер і тяжкість помилок, що допускаються, і використання допомоги.

Під час проведення констатуючого етапу дослідження враховувалися спеціальні принципи, такі як:

- принцип поетапності корекційної роботи;
- принцип обліку особистісних особливостей дитини;
- принцип діяльнісного підходу.

Під час проведення дослідження було дотримано такі вимоги:

- вибір завдань відповідає цілям дослідження;
- матеріал відповідає віку та доступний для розуміння;
- інструкції, що пред'являються, чіткі та лаконічні;
- створення однакових умов для всіх учасників при проведенні дослідження.

Запропоновані комплекси діагностичних завдань спрямовані на визначення рівня мовленнєвого розвитку дітей з ЗНМ старшого дошкільного віку. Отримані результати обстеження можуть бути використані для підбору відповідних підходів для подальшої роботи з дітьми з метою покращення їхнього лексико-граматичного мовлення [1].

На основі отриманих результатів можна зробити наступні висновки:

1. Більшість дітей в експериментальній групі (3 або 50%) мають низький рівень в лексичному субтесті, що свідчить про значні труднощі у розумінні та використанні слів та словосполучень. Це може вказувати на потребу у включенні цільових вправ до плану навчальних занять для покращення лексичних навичок цих дітей.

2. У контрольній групі більшість дітей (3 або 50%) мають середній рівень. Це може свідчити про те, що вони мають певні знання та вміння у використанні слів та словосполучень, але водночас вони можуть мати труднощі з більш складними аспектами лексичних навичок.

3. В експериментальній та в контрольній групі немає дітей з високим рівнем. Це означає, що всі діти потребують покращення в області лексичних навичок.

4. В обох групах є по одній дитині (17% від усіх дітей у групі) з найнижчим рівнем. Ці діти можуть мати особливі труднощі у використанні слів та словосполучень, що вимагає спеціального підходу і додаткової роботи з педагогом або логопедом.

Експериментальне дослідження включало наступні розділи:

1. *Аналіз медико-педагогічної документації*: вивчення медичної документації; вивчення мовленнєвої карти.
2. *Дослідження розуміння мовлення*: впізнавання предметів за описом; пред'явлення «конфліктних» картинок; розуміння дій; розуміння слів, що позначають ознаки; розуміння просторових прислівників.

Дослідження розуміння речень: розуміння інверсійних конструкцій; виправити речення; розуміння порівняльних конструкцій; вибрати правильне речення [5].

Дослідження розуміння граматичних форм: розуміння форм однини та множини іменника; розуміння єдиного та множини дієслів; розуміння форми чоловічого та жіночого роду дієслів минулого часу; розуміння префіксальних змін дієслівних форм; розуміння дієслів досконалого та недосконалого виду.

3. Дослідження активного словника:

Дослідження слів, що позначають предмети: називання предметів, зображених на картинках, що пред'являються; називання предмета за його описом; називання дитинчат; знаходження загальних назв.

Назва ознак предмета: підібрати ознаки із протилежним значенням; підібрати ознаки до предметів.

Назви дій людей та тварин: хто що робить; повсякденні дії.

Підбір антонімів.

Підбір синонімів.

4. Дослідження граматичної будови мовлення.

Дослідження словозміни: вживання іменника однини та множини в різних відмінках; утворення форм родового відмінка множини іменників: перетворення однини іменників на множинне; вживання прийменників.

Дослідження словотвору: утворення зменшувальної форми іменника; утворення прикметників від іменників; утворення складних слів.

Крім того, у дослідженні використано дидактичний матеріал у вигляді предметних картинок.

Усі завдання надавалися індивідуально, з урахуванням провідного виду діяльності цього віку, у знайомій обстановці та з урахуванням освітньої програми. Словесна інструкція пред'являлася чітко та точно [6].

Для дослідження фонетичної сторони мовлення використовувалися предметні картинки, що містили звук у різному положенні (наприклад, на початку, у середині, наприкінці слова) та мовленнєвий матеріал (словосполучення, речення та тексти, що містять різні звуки).

Для дослідження лексико-граматичного будови мовлення застосовувалися предметні картинки із

зображенням процесів і різної кількості предметів.

Матеріалом для дослідження зв'язного мовлення виступили сюжетні картинки або серії сюжетних картинок для дітей старшого дошкільного віку.

За наявності труднощів під час виконання завдань, залежно від конкретної діагностичної ситуації, застосовувалися наступні види допомоги: зосередження уваги дитини; стимулювання мовленнєвої діяльності шляхом підказок, порад, навідиних питань; повтор інструкції; надання допоміжного наочного та дидактичного матеріалу [4].

Враховуючи ці результати, були розроблені індивідуальні програми навчання для дітей з низьким та найнижчим рівнем, заходи додаткової підтримки та практика для розвитку лексичних навичок.

Методика формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ передбачає проведення у декілька етапів та використання наступних інноваційних методів та підходів до формувальної роботи на даному етапі експериментального дослідження:

Підготовчий (організаційний) етап:

1. *Вправи, спрямовані на створення доброзичливого та комфортного розвивального середовища, розвиток комунікативних та мовленнєвих навичок.*
2. *Метод розвитку лексичної сторони мовлення та словникового запасу засобами казки та театралізованої гри.*

Основний етап занять:

3. *Технології моделювання та мнемотехніки*

4. *Метод формування лексико-граматичної сторони мовлення старших дошкільників із ЗНМ засобами LEGO-конструювання.*
5. *Метод формування лексико-граматичної сторони мовлення старших дошкільників із ЗНМ засобами корекційно-спрямованих комп'ютерних ігор.*
6. *Методи арттерапії для формування граматичної сторони мовлення у дошкільників із ЗНМ.*

У ході роботи мною було використано наступні інноваційні методики: казкотерапія, ігротерапія, мнетотехніка, арттерапія, біоенергопластика.

В свою чергу, після формувального експерименту підвищилися рівні сформованості лексико-граматичної сторони мовлення дошкільників експериментальної групи, коли при повторній діагностиці в експериментальній групі дітей з найнижчим рівнем не був виявлений взагалі, а низький рівень показала лише 1 дитина (17%) з групи. Одночасно високі рівні показали 2 дитини (33%), що можна вважати хорошим результатом, оскільки до проведення формувальної роботи з дітьми високі рівні не було виявлено у жодної дитини з обох груп. Дітей з середнім рівнем визначених критеріїв залишилася та сама кількість, що і на констатувальному етапі дослідження, однак у перерахунку на бали видно, що діти значно збільшили свої показники в межах визначених для середнього рівня у порівнянні з показниками до формувальної роботи.

У дітей із ЗНМ контрольної групи показники розвитку визначених критеріїв залишилися на тому самому рівні у перерахунку на кількість дітей на констатувальному та контрольному етапах. Реалізація в корек-

ційному процесі умов, спрямованих на впровадження інноваційних методик подолання ЗНМ у дітей дошкільного віку, як форми корекційно-розвивальної логопедичної роботи з дітьми з порушенням мовлення пройшла успішно [2].

Таким чином, в процесі даного дослідження реалізація умов, спрямованих на впровадження інноваційних методик подолання ЗНМ у дітей дошкільного віку, як форми корекційно-розвивальної логопедичної роботи з дітьми з порушенням мовлення пройшла успішно та показала високу ефективність.

Висновок. Інноваційні методи роботи з кожним роком розширюють можливості логопедів у роботі з дітьми із ЗНМ. Застосування комплексу діагностичних завдань дозволить отримати комплексну оцінку рівня лексико-граматичної сторони мовленнєвого розвитку у дітей з ЗНМ старшого дошкільного віку в обох групах. Це важлива інформація для розуміння потреб цієї категорії дітей та визначення оптимальних методів та стратегій корекційно-розвивальної роботи для поліпшення їхнього розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. Рідна школа. 2011. № 3. 81 с.
2. Дарда С.М. Корекційні заняття з логопедії в ДНЗ: у 2 частинах. Частина 1. Вид. 2-ге. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 336 с.
3. Крутій К. Інноваційна діяльність у сучасному навчальному закладі: методичний аспект. Запоріжжя. Ліпс ЛТД. 2008. 128 с.
4. Любімова А. Впровадження інклюзивної освіти : управлінський аспект К.: Видавнича група «Шкільний світ». 2018. 144 с.

5. Мариновська О. Науково-методичний супровід освітніх інновацій: наук.-метод. зб. Івано-Франківськ : ОППО. 2007. С. 84-125.
6. Одайський С. Інноваційні технології у навчанні та вихованні. Професійно-технічна освіта. 2011. № 2. С. 26-27.
7. Школа для кожного: теоретичні та практичні аспекти інклюзивного навчання [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ud.org.ua/images/pdf/SchoolForEveryone.pdf>

УДК 376.42-053.2:81'234

Вікторія БАНЬКА

здобувач освіти ОС Магістр спеціальності

«Спеціальна освіта. Логопедія»

Катерина ЗЕЛІНСЬКА-ЛЮБЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент
СумДПУ імені А.С. Макаренка

ЗМІСТ ТА УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ СТИМУЛЮВАННЯ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

У статті висвітлено зміст та умови впровадження експериментальної методики стимулювання мовленнєвого розвитку в дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти. Висвітлено результати проведеного дослідження.

Ключові слова: діти раннього віку, стимулювання мовленнєвого розвитку, експериментальна методика, дрібна моторика, сенсорне виховання.

The article highlights the content and conditions of implementation of the experimental method of stimulating speech development in young children in the conditions of a preschool education institution. The results of the conducted research are highlighted.

Key words: young children, stimulation of speech development, experimental technique, fine motor skills, sensory education.

Постановка проблеми. За даними дослідження, проведеного кафедрою логопедії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у 2020 році, відхилення мовленнєвого розвитку у дітей раннього віку зустрічаються у 15% дітей у віці від 2 до 3 років. З них у 4,5% дітей відхилення мовленнєвого розвитку є важкими, у 7,5% – середніми і в 3% – легкими [3].

Дослідження показало, що найпоширенішими порушеннями мовленнєвого розвитку у дітей раннього віку є фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення (ФФНМ), загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) і заїкання.

Актуальність мовленнєвого розвитку дітей раннього віку важко переоцінити, оскільки він має безпосередній вплив на різні аспекти їхнього життя і подальшого успіху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ранній розвиток дитини має велике значення для її майбутнього. У цей період фіксуються основи фізичного, психічного, інтелектуального та соціального здоров'я, а також набуваються важливі навички (Богуш А.М., Гавриш Н. В., Рагозіна В. В., Васильєва С. А.).

Дослідження сучасних вчених у галузі раннього розвитку дітей є важливим для розуміння, як саме дитина розвивається на ранніх стадіях. Вони допомагають створювати ефективні програми розвитку, які сприяють зростанню дітей (Грицишина Т. І., Л. Л. Грінченко, О. В. Кушніренко, О. М. Піроженко).

Проте, слід зазначити, що проблема стимулювання мовленнєвого розвитку в дітей раннього віку й на сьогодні не втрачає своєї актуальності.